

Rozum a jeho autokritičnost

Upřímný a vážně míněný důraz na rozum a spoléhání na rozum nemůže natrvalo, ba ani příliš dlouho zůstat v mezích naivní důvěry v rozum. To ukázalo osvícenství, které filosoficky vyústilo v kantovský kriticismus. Kantova kritika čistého teoretického a čistého praktického rozumu, jakož i kritika soudnosti představují výkon rozumu, který je kritický sám k sobě. V tom smyslu je osvícenství opravdu jakoby čtvrtým sloupem, na kterém stojí všechny nejlepší evropské myšlenkové tradice (prvními třemi sloupy jsou tradice řeckého a hebrejského myšlení a o něco mladší tradice římského právního myšlení). Rozum sám totiž leckdy upadá do naivity, do nekritického spoléhání na sebe, zatímco jedině kritické spoléhání na sebe je legitimní a ospravedlnitelné. Nekritický rozum není dost rozumný; rozum může prohlubovat a vyostřovat svou rozumnost jen tak, že je a že vždycky zůstane kritický sám k sobě. To souvisí i s tím, že rozum znamená rozumění, porozumění, pochopení. Rozumět můžeme leccemu, chápat můžeme leccos; je také možno rozumět něčemu špatně a pochopit něco nesprávně. Rozum se proto musí naučit přezkoumávat sám sebe a získávat tak vždy nově kontrolu sám nad sebou a nad svými výkony. Náleží k základnímu odkazu dosavadního vývoje evropského myšlení (a vůbec života), že člověk je sice rozumová bytost, ale že není bytostí dostatečně rozumnou. Meze rozumu ovšem nejsou nějak jednou provždy dány, nýbrž představují dějinnou podmíněnost dobového výkonu rozumu, podmíněnost, kterou sám rozum přikazuje vždy znovu rozpoznávat a tak připravovat její překročení.

(Písek, 960106-2.)